

Ögon silver – ögon blå, en statys proveniens

Det är efterlängtat vått och lerigt i Indien. Det är regnperiod efter kvävande hetta som inte svalnade tillräckligt ens mot natten och stannade som lägst vid +31 grader Celsius ett par månader i rad. Nu är det grått överallt, men människors ansiktsuttryck är ljusa och ögonen pigga av lättnad från det kvava. Vi strosar genom New Delhis basarområde under tak av grå presenning, det är som om allt färg hade bleknat bort av sol och regn vartåt man än tittade. Nej, inte riktigt allt hade bleknat, det finns en klunga kvinnor med nästan neonlysande långa orangeröda sarisvep över huvuden och gröna kjolar – det är kvinnor från den understa klassen. Kvinnorna från de övre kasterna bär saris i jordnära färgnyanser. Och alla har tunna nätta sandaler och de försöker passa sina små steg för att inte trampa på våta smuttsamlingar. Jag känner mig avvikande med mina finska Nokiatillverkade gummistövlar. Plask plask. Indiskorna är gracila och oavsett kast har alla en lång fläta hängande på sina raka ryggar.

Min man Berthil och jag tittar strött på basarens utbud, vår vän Kullervo letar efter en tibetansk buddhastaty, Vajradhara med gemål, medan min man och jag har inget speciellt i tankarna. Men helt plötsligt får jag syn på ögon på en svart staty högt uppe på en dammig hylla som var full av saker som inte väckte mitt intresse. Det är ett par ögon som nu följer mig. Ögon av silver. Och jag blir orolig. Men vi är på en äventyrsresa och vi är inga souvenir-samlare, intalade jag mig. Så huvudet fick stå kvar på hyllan.

Eftersom Berthil hade fått malaria stannade vi kvar ett par extra veckor i New Delhi. Året var 1969 och inte på tjugo år hade det inträffat ett malariautbrott i Delhi, vad vi fick höra. Vi kom därför att besöka basaren igen. Det var samma sak den här gången. Huvudet stod kvar på hyllan och ögonen tycktes följa mig. Den här gången bad jag att få se på huvudet lite närmare. Det var mycket tungt av massiv svart sten. Jag ska inte ha det och skräpa i vår bil!

Men efter att ha sett huvudet flera gånger sa jag till Berthil att jag skulle vilja köpa det. –Ne'men gör det, uppmuntrade han mig när han såg hur betagen jag blivit. Nu var motståndet brutet, och huvudet blev mitt och kom med oss hem till Sverige.

Olika vägar

Två år senare låg jag i skilsmässa och ville i princip packa ihop bara det nödvändigaste, två tre kartonger som senare magasineras i Mariehamn hos vänner på Åland medan jag själv skulle flytta till östra Finland. Vad skulle jag göra med stenhuvudet som väger fyra och ett halvt kilo? Jag sa till Berthil att jag ville ha huvudet, men eftersom det är så tungt att kуска runt med i min osäkra framtid borde jag nog sälja det. Han tog det hårt och upplevde att om jag sålde det skulle jag göra mig av med något som hörde ihop med hans och mitt liv som han ändå symboliskt ville hålla samman. Han sa bestämt att han behåller det till dess jag hämtar det, att jag inte fick sälja det.

Efter fem år besökte jag mina vänner på Gotland och också Berthil. Han var omgift och i deras nya hem såg jag mitt stenhuvud högst upp på deras bokhylla. Jag hade inte hjärta att be tillbaka huvudet från deras hem, när inte Berthil självmant frågade mig – att bara plocka ned det från deras hem efter så många år hade krävt mod som jag då inte hade. I stället intalade jag mig flera gånger att det inte ska betyda så mycket om jag förlorade statyn, ska det materiella vara så viktigt? Jag slog ifrån mig hela saken. Trodde jag.

Men tillbaka i Stockholm där jag då bodde efter Finland, berättade jag för Kullervo att det fanns en sak jag ångrade i mitt liv: att jag inte bad om att få tillbaka det indiska stenhuvudet. På den tiden låg jag i skilsmässa från min andra man och hade dessutom ensam begravt vår sju månaders baby. Mörkret var förlamande. Kullervo hade stått mig bi hela tiden och mycket fanns på gungfly som han försökte rätta till och hjälpa mig.

En dag ringer Kullervo till mig och ville komma över. Han kom och öppnade sin väska och tog upp det välbekanta svarta huvudet med silverögon! Han hade varit i Visby och helt sonika gjort anspråk på huvudet, att Tarja nu ville ha tillbaka det. Kullervo hade burit detta tunga för min skull och gladde sig åt att ge mig denna stora överraskning! Idag är jag ordlös av hans generositet, men då tjoade jag av glädje som ett barn.

Sen dess har huvudet varit med om flera flyttar och en skilsmässa till. Jag upptäckte att jag i statyns ansikte kunde avläsa hur jag mådde. Om jag mådde dåligt var ansiktet skrämmande med dess gloende och uppspärrade ögon, och när jag mådde bra så smålog det inåt!

Hos antikvarier

En dag bestämde jag mig för att ta huvudet med mig till Östasiatiska muséet för att få veta något om huvudet, för jag antar att det också har haft en kropp, kanske vet de något om dess härkomst? Två antikvarier tittade på det. Den ena tog huvudet mellan sina händer och kände efter dess linjer, blundade och sa att det kunde vara från Egypten, men hon ändrade sig och tyckte att det hade asiatiska former, fortfarande blundande. Hon placerade det till Indien till

slut. De båda ansåg att det var en äkta artefakt och inte tillverkat som souvenir för turister. Trogligtvis var huvudet avhugget från en helkroppsstaty. Och när jag berättade att jag kunde avläsa mitt sinnestillstånd genom att titta på dess ansikte, ansåg de att jag absolut bör behålla det och inte försöka sälja det. Dess penningvärde kunde de inte avgöra, men dess immateriella höga värde tycktes de vara överens om.

Antikrundan

När jag hade sett några program av ”Antikrundan” på teve beslöt jag mig att mejla till dem och fråga om min staty kunde värderas av deras experter. Mejlet skickades vidare som brev till Peter von Busch i Kalmar som var deras expert på utomeuropeisk konst. Han skickade mig ett brev och bad mig skicka några fotografier av den vilket jag gjorde. Efter en vecka ringer Peter von Busch till mig och vi hade ett trevligt och långt samtal, ett par timmar. Han skickade mig några kopierade sidor ur boken *Reiche zwischen Indus und Ganges* av Lucille Schulberg och berättade i telefon att min staty nog föreställer en jainistisk munk. Att näsan är avhuggen röjer att den blivit avheligad och vanhelgad för att förhindra statyn att få liv genom näsborrarna på den yttersta domens dag enligt vissa trosföreställningar.

Den 11 september 2001

Vi fortsatt att ringa till varandra och bestämde träff i Stockholm på innergården till Finska kyrkan i Gamla stan där jag skulle visa honom en liten staty, som till och med nämns i tyska guideböcker, men som få stockholmare känner till. Efter lunchen promenerade vi till Skeppsbron och tog en öl där. Medan vi satt där hade snart alla gäster samlats framför teven, men vi var insjunkna i våra samtal och nånstans tänkte vi utsagt att det var nån större sportevenemang på gång. Mer tänkte vi inte på det.

På vägen hem hörde jag en förbipasserande tala hetsigt i sin mobil. Jag snappade upp ordet ”atombomben”. Hemma satt jag genast på teven och såg New Yorks tvillingtorn i lågor! Och vi som hade suttit på ölbryggeriet ovetandes medan alla andra gäster samlats för att se när världen brinner. Hela scenen kändes för mig surrealistisk, som en absurd scen i D.M. Thomas roman ”Vita hotellet”.

Nästa kväll åkte vi med en jazzbåtstur och vi beslöt att åka tillsammans till Palma på Mallorca och hälsa på mina vänner där. Och efter en månad träffades vi där, han flög från Kalmar och jag från Stockholm, vi hade fått bokningen ordnad så att vi bodde på samma hotell.

Och detta tack vare silverögonen!

Staty i John Fowles roman

Den ende författaren vars alla böcker jag läst, är John Fowles. Hans böcker har påverkat mig och även mitt liv på ett avgörande sätt och jag vet fler som till och med tagit viktiga livsavgörande beslut efter att ha läst honom. Fowles förhållande till konst tycks vara besläktat med mitt. I en av hans romaner beskriver han en egyptisk staty, samma som jag alltid haft på min vägg. Men när han beskriver ett stenhuvud i en annan roman gör det mig förstummad. Det är bokens berättarperson Nicholas Urfe som möter den gåtfulle kosmopoliten Maurice Conchis som vill att Nicholas ska se en staty:

”Kom med mig”. Han reste sig hastigt, som om det var brådsakande. ”Kom. Jag ska visa dig livets innersta hemlighet. Kom.” Han gick hastigt mot huset. Jag följde honom en trappa upp. Där föste han ut mig på terrassen. ”Gå och sätt dig vid bordet. Med ryggen mot solen.” Efter en minut kom han ut bärande på ett tungt föremål insvept i en vit handduk. Han ställde det försiktigt mitt på bordet. Han väntade ett tag och försäkrade sig om att jag tittade innan han högtidligt tog bort handduken. Det var ett stenhuvud, om det föreställde man eller kvinna var svårt att säga. Näsan var avbruten. Håret var uppsatt i ett band med två sidostycken. Men styrkan låg i ansiktet. Det log ett triumferande leende, ett leende som hade varit självgott om det inte varit så fullt av gott humör, det renaste metafysiska goda humör. Ögonen var en aning orientaliskt långsmala och – som jag såg när Coinchis lade en hand över munnen – också leende. Munnen var mycket vackert modellerad, tidlöst intelligent och tidlöst road. ”Detta är sanningen. Inte hammaren och skäran. Inte stjärnbaneret. Inte korset. Inte solen. Inte guld. Inte yin och yang. Utan detta leende.”

”Den är cykladisk, inte sant?”

”Det gör detsamma vad den är. Titta på den. Se den in i ögonen.”

Han hade rätt. Det lilla solbelysta föremålet hade något gudomligt – eller inte så mycket det som en air av att ha upplevt det gudomliga – över sig. Att ha uppnått en slutgiltig visshet. Men medan jag stod och såg på det började jag känna något annat.

”Det är något obevekligt i det där leendet.”

”Obevekligt?” Han ställde sig bakom min stol och såg ner över mitt huvud. ”Det är sanningen. Sanningen är obeveklig. Men denna sannings väsen och innebörd är det inte.”

Fowles tvingar alltså läsaren både att skilja mellan konst och liv och att inse hur svårt det är att göra det, hur intimt konst och liv hänger ihop eftersom förhållandet mellan illusion och verklighet är mycket intensivt.

Idag har jag haft detta besjälade huvud från 1969 (utom intervallet mellan 1970 och 1974) och nu står det hemma på min fönsterbräda med ett filosofiskt introvert ansiktsuttryck med ögon silver, som jag avläser med mina ögon blå. Och det ler!

Efterskrift

Med lite efterforskning är nog stenhuvudet snarare hinduiskt än jainistiskt¹. Hårtofsen på

¹ Om jainismen finns att läsa i artikeln Jainismen.

statyns bakhuvud kallas ”shikha” och används mest av hängivna ortodoxa hinduer och präster. Den som reciterar vediska mantran borde ha rakade huvuden. En del behåller en hårtofs på kronchakrat. Shikha drar till sig kosmisk energi och dess lilla tryck på huvudet förbättrar koncentrationen, minnet och ger sinneskontroll. Shikha skyddar också kronchakrat. En längre hårtofs hålls knuten. Hårknuten indikerar att kroppen är också ett tempel. Den länkar det individuella medvetandet med det kosmiska medvetandet och hjälper till andlig vakenhet.

När den hängivne lämnar jordelivet drar Krishna dennes själ till ett högre andligt plan med hjälp av shikhan. Andras själar lämnar kroppen från näsan, munnen eller andra kroppsdelar i enlighet med deras karma.

– Text och foto: Tarja Salmi-Jacobson